

Raport științific

privind implementarea proiectului în perioada ianuarie – decembrie 2014

Dezrădăcinare, deportare și supraviețuire. Modele literare ale identității și memoriei evreilor din Bucovina

PN-II-RU-PD-2012-3-0233

Conform propunerii de proiect aprobate, în perioada ianuarie – decembrie 2014 s-au desfășurat activitățile științifice prevăzute pentru a fi finalizate în cadrul acestei etape, după cum urmează:

1. Aprofundarea cadrului teoretic / documentar al proiectului

a) Literatura despre Holocaust: aspecte teoretice, metodologice, estetice

În această etapă de lucru s-a avut în vedere completarea aparatului bibliografic și interpretativ a ultimei activități prezentate în raportul științific aferent anului 2013 prin consultarea unei serii de studii de teorie și de estetică literară cu privire la literaturizarea Holocaustului în vederea analizării mecanismelor de funcționare ale unui anumit segment literar care tematizează experiențele traumatice trăite de deportații evrei în perioada Holocaustului. S-a urmărit particularizarea analizei literare, subliniind specificitatea scrierilor care au în centru experiențele traumatice ale evreilor bucovineni deportați în Transnistria.

Experiențele supraviețuitorilor Holocaustului au fost atât de înfiorătoare încât faptul de a le reda prin intermediul mijloacelor literare este considerat de unii teoreticieni ai literaturii (vezi Theodor Adorno, Elie Wiesel ș.a.) drept o întreprindere incapabilă de a reprezenta într-un mod veridic asemenea trăiri. Un alt aspect pe care criticii literari (Aleida Assmann, Geoffrey Hartman ș.a.) l-au subliniat este distanța temporală față de evenimentele istorice, numeroși supraviețuitori au început să prelucreze literar propriile experiențe după cel de-al Doilea Război Mondial, aceasta implicând o anumită filtrare a evenimentelor, făcându-se inevitabil apel la memoria colectivă.

b) Literatura despre Holocaust – Elemente de teorie a traumei

O preocupare centrală în cadrul acestei etape a constituit-o aprofundarea unor aspecte metodologice și interpretative cu privire la diverse teorii ale traumei. Deși această poziționare teoretică nu a fost prevăzută în proiectul depus inițial, abordarea și studierea acestor aspecte au

devenit elemente esențiale ale analizei textelor literare și documentar-literare selectate spre a fi cercetate. În urma unor numeroase discuții cu specialiști în acest domeniu de cercetare, am considerat că o asemenea abordare relevă un însemnat potențial interpretativ, contribuind în mod marcant la surprinderea și înțelegerea mecanismelor de funcționare ale scrierilor care tematizează experiențe traumatiche. Astfel, se dorește o punere în perspectivă a literaturizării trăirilor traumatiche, depășind cadrul restrâns al unei analize preponderent descriptive.

Cercetând un larg corpus de texte în proză care tematizează deportările evreilor bucovineni în Transnistria, se observă în cazul multor autori tendința de a include în procesul scriiturii de asemenea și perioada care a precedat cel de-al Doilea Război Mondial, prezentând-o într-o manieră idilică și nostalgică, în același timp, în contrast cu faptele abominabile ale Holocaustului. Reîntoarcerea mentală la locul copilăriei reconstruiește un univers nimicit de război, deportare și de genocide, univers prezent doar în memoria supraviețuitorilor. „Anii de glorie” ai monarhiei austriece dobândesc adeseori în scrierile sau în relatările acestora nuanțe ale unei referențialități marcante, reconstruind prin intermediul unei lentile care micșorează sau care mărește o lume demult apusă. Se observă că descrierile acestor locuri și actori, așa cum acestea au fost prezentate în numeroase texte ale supraviețuitorilor Holocaustului, *in absentia* subiectului, și-au deplasat intenția discursivă pe un plan nostalgic. Putem afirma astfel că descrierile experiențelor Holocaustului constituie re-prezentări ale tragediilor umane, re-actualizări ale trăirilor personale, în același timp narațiuni secundare, ele nefiind însă niciodată prezentări obiective ale realității.

Aparatul bibliografic care a susținut această întreprindere științifică a fost compus din studii redactate de teoreticieni americani, germani, israelieni ș.a. O parte dintre aceste materiale au putut fi consultate la Biblioteca Națională a Israelului, la Biblioteca Universității Ebraice, la Yad Vashem și la Staatsbibliothek zu Berlin. Amintim aici în mod selectiv următoarele publicații care au fost parcurse și fișate: Assmann, Aleida / Geoffrey Hartmann (Ed.) (2012). *Die Zukunft der Erinnerung und der Holocaust*. Paderborn: Konstanz Univ. Press; Caruth, Cathy (Ed.) (1995). *Trauma. Explorations in Memory*. Baltimore, London: The John Hopkins University Press; Caruth, Cathy (1996). *Unclaimed Experience. Trauma, Narrative, and History*. Baltimore, London: The John Hopkins University Press; Kellermann, Natan P. F. (2009). *Holocaust Trauma. Psychological Effects and Treatment*. New York, Bloomington: IUniverse; Kühner, Angela (2002). *Kollektive Traumata. Eine Bestandsaufnahme. Annahmen, Argumente, Konzepte nach dem 11. September*. Berlin: Berghof Forschungszentrum für konstruktive Konfliktbearbeitung; Laub, Dori / Shoshana Felman (Ed.). *Testimony: Crises of Witnessing in Literature, Psychoanalysis and History*. New York: Routledge; LaCapra, Dominick (1994). *Representing the Holocaust: history, theory, trauma*. Ithaca: Cornell University Press; Quindeau, Ilka (1995). *Trauma und Geschichte: Interpretationen autobiographischer Erzählungen von Überlebenden des Holocaust*. Frankfurt am Main:

Brandes&Apsel; Chare, Nicholas / Dominic Williams (Ed.) (2013). *Representing Auschwitz: at the margins of testimony*. Houndmills, Basingstoke [u.a.]: Palgrave Macmillan; Brunner, José / Nathalie Zajde (Ed.) (2007). *Holocaust und Trauma: kritische Perspektiven zur Entstehung und Wirkung eines Paradigmas*. Göttingen: Wallstein-Verl.

Concluziile preliminare la care am ajuns după parcurgerea acestor lucrări sunt următoarele: trecutul este modelat în mod continuu de către prezent, fiind reinterpretat și reconstruit în relație cu cadrul său de referință social, istoric și cultural; tendința supraviețuitorilor de a transmite și de a prezenta experiențele traumatice într-o manieră „comunicabilă”, care poate fi istorisită și „înțeleasă” de ascultători sau de cititori; mărturiile nu reprezintă simple monologuri, supraviețuitorii care depun mărturie se adresează unui ascultător pe care l-au așteptat ani la rând; actul depunerii de mărturie marchează o componentă esențială atât pentru procesul complex și permanent al vindecării cât și pentru posibilitatea de a se înscrie în cotidian.

c) *Elaborarea unor modele de interpretare literară pentru înțelegerea unor texte reprezentative ale scriitorilor Edgar Hilsenrath, Alexander Spiegelblatt și Aharon Appelfeld*

Această etapă de lucru a urmărit încadrarea anumitor scrieri a autorilor Edgar Hilsenrath, Alexander Spiegelblatt și Aharon Appelfeld în contextul metodologic prezentat în descrierea proiectului, dar și surprinderea din perspectivă interpretativă a constelației identitare și literare care constituie fundamentul textelor propuse spre analiză. S-a recurs deopotrivă la modelul de interpretare propus de diverse teorii din domeniul cercetării mecanismului de funcționare al traumei (vezi punctul [b]).

Activități: analiza din perspectivă comparată a textelor celor trei autori (scrieri cu caracter literar), insistând cu precădere asupra unor scrieri mai puțin discutate ale lui Alexander Spiegelblatt și Edgar Hilsenrath; surprinderea dimensiunilor discursive, narrative și estetice ale textelor.

Dintre textele care au fost analizate în cadrul acestei etape amintim în mod selectiv următoarele titluri:

- Appelfeld, Aharon (2005). *Geschichte eines Lebens* (Aus dem Hebräischen von Anne Birkenhauer). Berlin: Rowohlt.
- Spiegelblatt, Alexander (2003). *Durch das Okular eines Uhrmachers* (aus dem Jiddischen von Armin Eidherr). Salzburg, Wien: Otto Müller Verlag.
- Spiegelblatt, Alexander (2011). *Schatten klopfen ans Fenster: vier Erzählungen* (aus dem Jiddischen von Kay Schweigmann-Greve). Hannover: Wehrhahn.
- Hilsenrath, Edgar (1990). *Broskys Geständnis*. München, Zürich: Piper.
- Hilsenrath, Edgar (2004). *Jossel Wassermanns Heimkehr*. Berlin: Dittrich Verlag.

d) *Identificarea în fondurile bibliotecilor din țară și din străinătate a unui corpus de texte cu caracter literar-documentar (jurnale, mărturii, scrieri autobiografice) despre deportările evreilor bucovineni în Transnistria*

Pentru îndeplinirea acestui obiectiv, stagiul de cercetare și de documentare absolvit la Biblioteca Națională a Israelului, la Biblioteca Universității Ebraice și la Yad Vashem a constituit o etapă importantă pentru derularea proiectului, fiind identificate o serie de materiale relevante pentru analiza dimensiunilor literar-documentare în contextul mai amplu al abordării tematice și metodologice propuse.

Din cauza situației militare tensionate care a coincis cu acest stagiul de cercetare, deplasarea spre biblioteci a fost adeseori îngreunată, o serie de materiale neputând fi parcurse în totalitate.

*

De asemenea, amintim faptul că în decursul anului au avut loc numeroase întâlniri de lucru între directorul de proiect, dr. Francisca Solomon, și mentorul proiectului, prof. univ. dr. Andrei Corbea-Hoișie, în cadrul cărora au fost discutate diverse chestiuni teoretice, metodologice și aspecte ce țin de dimensiunea interpretativă a textelor.

2. Prezentarea și discutarea rezultatelor preliminare în cadrul unor colocvii, simpozioane și conferințe naționale/internaționale

1. 22.-24.05.2014: Workshop „Storylines and Blackboxes. Konstellationen auto/biographischer Erzählungen über Gewalterfahrungen im Kontext des Zweiten Weltkrieges”, Wiener Wiesenthal Institut für Holocaust-Studien (VWI), Austria.

Referat: „Vom Diesseits ins Jenseits des Dnjestr. (Auto-)biographische und narrative Dimensionen jüdischer Schicksale.“ (se așteaptă confirmarea publicării referatului sub formă de articol).

2. 12.06.2014: Workshop „Zentrum und Peripherie in Literaturen der Nachfolgestaaten eines Imperiums: Österreich und Rumänien nach 1918“, Institut für Europäische und Vergleichende Sprach- und Literaturwissenschaft an der Universität Wien, Austria.

Referat: „Die Bukowina zwischen Traum und Trauma im Alexander Spiegelblatts Roman *Durchschpaktiv fun a sejger-macher* [Durch das Okular eines Uhrmachers].“

3. 16.-18.09.2014: „Deutsch ohne Grenzen – Tagung des Germanistenverbandes der Tschechischen Republik“, Pedagogické a Filozofické fakultě Jihočeské univerzity, České Budějovice, Cehia.

Referat: „Heimatverlust, Krieg und Deportation. Narrative Fragmente von erlebten Traumata bei Edgar Hilsenrath und Alexander Spiegelblatt.“ (se așteaptă confirmarea publicării referatului sub formă de articol).

4. 20.-22.11.2014: „Das Bild des Anderen in Sprache, Literatur und Gesellschaft – Wissenschaftliche Tagung der Germanistikabteilung der Hermannstädter Philologischen Fakultät“, Sibiu, România.

Referat: „Traum und Trauma – die Bukowiner Dimension als erlebte Erfahrung der Andersartigkeit.“ (se așteaptă confirmarea publicării referatului sub formă de articol).

3. Stagii de cercetare / documentare

- **10.07.-8.08.2014:** stagiul de cercetare și de documentare la Biblioteca Națională a Israelului, la Biblioteca Universității Ebraice, la Biblioteca Universității Ebraice și la Yad Vashem, Ierusalim, Israel.

- **23.11.-1.12.2014:** stagiul de cercetare și de documentare la Staatsbibliothek zu Berlin, Berlin, Germania.

4. Publicații

Evgenia Grishina: „Ein Land im Licht. Studien zur Palästina-Reiseliteratur (1918-1934)“ (recenzie). In: *Medaon. Magazin für jüdisches Leben in Forschung und Bildung* / Ausgabe 14/2014: <http://www.medaon.de/archiv-14-2014-inhaltsverzeichnis.html>

Daniel Baric, Tristan Coignard, Gaëlle Vassogne (Hrsg.): „Identités juives en Europe centrale. Des Lumières à l’entre-deux-guerres“ (recenzie). In: Andrei Corbea-Hoișie / Sigurd Scheichl (Ed.): *Jassyer Beiträge zur Germanistik*, Bd. 18, Iași / Konstanz: Editura UAIC&Hartung-Gorre Verlag (în curs de publicare, 2015).

„Jüdische Erziehung und Ausbildung im Cheder: Literarische Perspektiven in den Texten galizischer und bukowinischer jüdischer Autoren.“ In: Markus Winkler (Ed.): *Literatur – Kultur – Zivilgesellschaft: Zur Habsburger Prägung des Bildungswesens in der Bukowina und Nachbarregionen zwischen 1848 und 1940*, München: IKGS (în curs de publicare, 2015).

„Heimatverlust, Krieg und Deportation. Narrative Fragmente von erlebten Traumata bei Edgar Hilsenrath und Alexander Spiegelblatt.“ In: *Deutsch ohne Grenzen*, České Budějovice (în curs de publicare, 2015).

25.11.2014

Director de proiect,
Asist. dr. Francisca SOLOMON